

”We vinden dus fossielen en tonen ze daarna op een verticale geologische manier in een museum. En we kunnen nooit weten wat we niet weten. Akkoord? Zou het dan niet kunnen zijn dat wij de vergetenen van de toekomst zijn? Dat niks meer aan ons herinnerd, gewoon omdat wij het talent missen om dode objecten te worden, dus slechte fossielen zijn? Het kan de reden zijn waarom er überhaupt musea bestaan. We vergeten de Egyptenaren niet, we kennen de Etrusken, de Romeinen, de Franken en de Goten. Maar als we naar hun fossielen kijken kunnen we ons makkelijk vergissen: Alle Egyptenaren werden gemummificeerd, alle Romeinen hadden gouden munten en een villa, alle Franken hadden een zwaard. In de menselijke geologische laag lijkt niet veel plek voor gewone mensen. Er waren miljoenen arbeiders, huisvrouwen, slaven en bediendes. Maar veel fossielen lieten ze niet achter, ze hebben er immers geen talent voor. Is dat de reden dat we archeologie bedacht hebben? Om te zoeken naar de resten van de boeren, leraren en werklui? Om er zeker van te zijn dat onze lang overleden collega's herinnerd worden en dus wij zelf ook gered zijn van de vergetelheid. Het was misschien het begin van kunst zoals we het vandaag kennen. Musea worden tegenwoordig gevuld met plastic bekertjes, flessen, tafelkleden, vakantiefoto's, reclamefolders, schoenen, brieven, e-mails en auto's. We noemen het Hedendaagse Kunst maar het is een Geologie van de Toekomst om ons zelf te redden. Vergeet-ons-niet.”

Uit de voordracht van Joep Vosseveld, deelnemend kunstenaar aan *Overgangszone*, op 16 december 2016 in de Kunstacademie Maastricht

Chaim van van Luit

PIONEERS

Expositie // 1 september t/m 3 november 2017 // Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL) // toegang gratis

Eerste ontmoetingen in kunst, natuur en archeologie rondom het ENCI-gebied

De St. Pietersberg, de omringende plateaus, en het ENCI-gebied zijn voor Maastricht en omgeving al van oudsher het Arcadië van de stad. Het kent echter een bewogen geschiedenis, dat de laatste honderd jaren vooral getekend is door de in de natuur ingrijpende industrie van de ENCI. De ENCI heeft genomen en gegeven; stukken plateau zijn decennia lang afgedolven ten behoeve van de cementindustrie. Paradoxaalwijs is door toedoen van de industrie en de ontoegankelijkheid van het gebied ook bijzondere natuur (flora en fauna) bespaard gebleven en tot wasdom gekomen. Nu het ENCI-gebied in transformatie is, en er besloten is het gebied tot nieuwe natuur te ontwikkelen, is het opnieuw in opspraak, want zoveel belangenpartijen hebben baat bij een voor hen interessante herbestemming. Daarbij gaat het niet alleen over natuurbeleving, maar ook recreatie en wellness, nieuwe industrie, en over erfgoed en kunst.

Om dit gebied en haar problematiek in een groter historisch, maatschappelijk kader te plaatsen en tegelijkertijd de actuele noodzaak ervan bespreekbaar te maken, organiseren wij deze speciale tentoonstelling *Pioneers*, die wij direct willen linken aan het daarvoor geijkte Europese EAA-congres over archeologie en erfgoed (European Association of Archaeologists), die haar jaarvergadering organiseert van 30 augustus t/m 3 september in het MECC te Maastricht. De tentoonstelling is een parallelproject aan *Overgangszone*, het kunst- en onderzoekproject in samenwerking met Stichting Ontwikkelingsmaatschappij ENCI-gebied (SOME). >>

Je kunt geen bestemmingsgebied van de toekomst zichtbaar maken zonder daarbij het verleden te betrekken

>> Deze speciale tentoonstelling wordt gehouden in het Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL) in samenwerking met het Provincie Limburg, en geopend op vrijdagavond 1 september. In deze tentoonstelling worden werken van kunstenaars getoond, die in en rond de plateaus van het ENCI-gebied hebben rondgestruind en werkzaam zijn geweest. Het betreft kunstenaars die in het gebied de afgelopen jaren zelfstandig projecten gegenereerd hebben, alsmede kunstenaars die in de jaren zeventig en tachtig het grotere gebied eromheen ontdekt hebben en op hun wijze in kaart hebben gebracht. Het zijn kunstenaars die letterlijk en figuurlijk in het verborgene gewerkt hebben, en die de sensatie van het ontdekken van en graven naar verborgen plaatsen gemeen hebben. Hierdoor verwerft zo'n locatie

betreden. Maar het verborgene zichtbaar maken vergt nog een stap verder terug in de tijd. Je kunt geen bestemmingsgebied van de toekomst zichtbaar maken, zonder daarbij ook het verleden te betrekken. Al vanaf de vroege jaren zeventig waren er kunstenaars in het gebied actief en voerden in het verborgene, in subversieve circuits boven- en ondergronds, experimenten uit en werkten samen met archeologen, biologen en geologen.

Wij willen met de tentoonstelling *Pioneers* de verschillende aspecten van het gelaagde landschap in beeld en binnen handbereik brengen. Wij willen de kunst als een *embodied practice* inzetten om dit te bewerkstelligen. De in eerste instantie vanuit de kunstenaar zelf onderzochte en aangeraakte plaatsen, worden als het ware (opnieuw)

Het zijn werken die niet of nauwelijks aan het publiek getoond, en soms ook letterlijk ondergronds bedolven geraakt zijn

bijzondere betekenis. Het zijn de pioniers van het ENCI-gebied en de directe omgeving van de St. Pietersberg en Cannerberg; het is de eerste kennismaking van kunst met natuur, archeologie en erfgoed. Het zijn werken die tot nu toe niet of nauwelijks aan het publiek getoond zijn of in vergetelheid zijn geraakt, soms ook letterlijk ondergronds bedolven geraakt, en als een archeologische schat opgegraven. De in ons project betrokken kunstenaars zijn tussen de 30 en 75 jaar. Deels zijn of waren zij verbonden aan de Van Eyck academie.

De Van Eyck academie was in de jaren tachtig van plan het project *Berg/Beeld* te organiseren. Een tiental kunstenaars zou delen van het Zuid-Limburgse landschap, waaronder de St. Pietersberg en het ENCI-gebied in kaart brengen door middel van fotografie, tekeningen, landschapsontwerpen en ingrepen in situ. Het project is echter nooit gerealiseerd. Wat rest zijn hand getypte teksten van onder andere Cor Blok, foto- en archiefmateriaal en een drietal publicaties. Met hulp van de Van Eyck willen we deze pioniersvondsten opnieuw onder de aandacht brengen.

Het hele ENCI-gebied, in feite een groot openlucht museum voor geologie, archeologie en erfgoed, wordt met het ontsluiten van de ENCI zichtbaar, toegankelijk en ervaarbaar. Het opgraven, onderzoeken en winnen van gesteente, kalk en mergel zal steeds minder in het verborgene geschieden. In april 2017 ging de grote toegangstrap naar de groeve open, sindsdien kan ook het publiek de groeve en haar monumenten (de kalksteengroeven, de openingen tot het gangenstelsel)

opgegraven en publiek gemaakt. Het gaat daarbij niet om archeologische vondsten *an sich*, maar om het hele gebied als (geo)archeologische, landschappelijke en erfgoedwaarde, dat het in zijn volle lengte- en breedtegraad en op verschillende hoogte- en diepteniveaus te bieden heeft. Dit project verbindt verschillende tijdslagen, die hun weerslag vinden in de verschillende verwerking ervan: het geo-archeologisch onderzoek, de opkomst van industrie, de ontwikkeling van het landschap tot en met de (re)creatie van een cultuurlandschap, en die vooral tot uiting komt in het pionierswerk van de kunstenaars, die er sinds de jaren zeventig hebben gewerkt. Vanuit verschillende tijden zijn er met andere artistieke ogen en natuurhistorische en (geo)archeologische opvattingen naar het ENCI-gebied gekeken. Deze opvattingen willen wij bundelen in een tentoonstelling die de liefde voor de natuur en de fascinatie voor opgravingen en ontdekkingen blootlegt, maar ook urgent maakt. Relaties worden gelegd tussen archeologie, natuur, kunst en erfgoed, en de beleving daarvan.

Wij plaatsen met dit project de Limburgse archeologie, natuur, cultuur en erfgoed in de provincie, en specifiek Maastricht, in het grotere verband van het Europese archeologische programma, zoals gethematiseerd door EAA 2017. Tevens leggen wij een verbinding met de Van Eyck en haar Europese partners binnen het NEARCH-project, met de stad Maastricht en haar overige culturele partners en de Provincie Limburg.

Krien Clevis

Curator *Pioneers* / Overgangszone
www.overgangszone.nl/pioneers

1 JASPER COPPES

In het werk van Jasper Coppes (Nederland, 1983) staat de transformatie van ruimtes centraal. Met subtiële ingrepen bevraagt hij de definitie en functie van zowel gebouwde als landschappelijke locaties. Vertrekkend vanuit actief veldonderzoek verkent Coppes de materiële en immateriële condities die deze gebieden vormgeven. Grootchalige architectonische installaties, sculpturen, films en teksten zijn vaak het resultaat. In 2012 ontwikkelde Coppes voor de Jan van Eyck het werk *The Fox's Legacy*. Daarin werd een sculpturale archeologische vondst gedocumenteerd in de ENCI-groeven. Aan de hand van fotomateriaal en artefacten wil Coppes de opgraving (opnieuw) in scène zetten. Naast deze poging tot geschiedvervalsing, die deels is opgedragen aan de Japanse meestervervalser Shinichi Fujimura, presenteert Coppes de film *Flow Country* (2016). In plaats van een observant van een ver verleden, wordt de archeoloog in dit apocalyptisch landschap een actieve producent van toekomstige historische lagen.

www.jaspercoppes.com

2 ROD SUMMERS

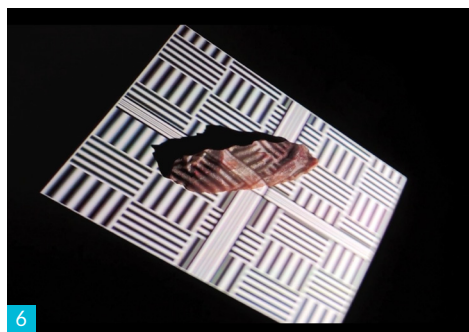
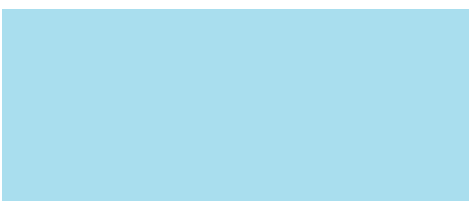
Rod Summers (Groot-Brittannië, 1943) studeerde in 1973 aan de Jan van Eyck Academie in Maastricht en is sindsdien niet meer uit Nederland vertrokken. De aanleiding van Summers' verblijf in Maastricht waren zijn werkzaamheden onder de Cannerberg. "From September 1969 until May 1973 I was W1943100 Corporal Summers in charge of the Medical Centre of NATO J.O.C. in the sandstone tunnels of the Cannerberg just outside Maastricht. It was certainly the most boring period of my 13 years' service in the Royal Air Force. In 2.5 years I had just 2 patients. I had nothing to do except keep the Medical Centre clean and have a monthly check of medicines and equipment to see if anything had passed its expiry date. The positive aspect is that, during my tour of duty in the Cannerberg, I fell in love with the city of Maastricht and, as soon as my service contract was completed, I returned here and have been here ever since."

Summers is een conceptueel kunstenaar, een geluidskunstenaar en klankdichter, maar niet noodzakelijkerwijs in die volgorde. Hij wil voor deze tentoonstelling teruggaan naar deze verborgen episode in zijn verleden. De installatie, *DESK & DUST, DARKNESS & DUTY*, is een reflectie op zijn verblijf in de stoffige duisternis. "Sandstone on my face. Sandstone in my tea. Sandstone up my... Good Grief! Is that the time already?"

www.vecworldservice.net

3 BART LODEWIJKS

Voor Bart Lodewijks (Nederland, 1972) is krijt het basismateriaal voor zijn werk, tezamen kilometerslange krijtlijnen die dwars door de wereld trekken; op straat, muren, huizen (soms ook binnen), fabrieken, en verlaten oorden. De tekening kent allerlei haltes. In boeken, lezingen, rondleidingen, essays, films en kranten vertelt hij over hoe de ontmoetingen met bewoners het tekenen mogelijk maken. Over de interactie met bewoners, de sympathie en het vertrouwen,

maar ook over de argwaan en de weerstand die de tekeningen oproepen. De verhalen leggen bloot wat zonder de krijttekeningen onzichtbaar was gebleven. De kunstenaar ziet tekenen als een sociale actie.

In het kader van *Pioneers* wil Lodewijks een werk in situ maken in en rondom de gebouwen van de ENCI-fabriek. Dat werk relateert aan een vloertekening, die hij aanbrengt in het RHCL. Daarmee legt hij ook een verbinding met het project *Overgangszone*.

www.bartlodewijks.nl

4 CHAIM VAN LUIT

Chaim van Luit (Nederland, 1985) documenteert zijn zoektochten naar geheime ingangen en verborgen grottenstelsels nauwkeurig. Zijn veldwerk is het kunstwerk. Zijn film *Voyage Souterrain* (2014) geeft een inkijk in een lopend onderzoek naar de ondergrondse systemen in het zuiden van Limburg en België, die van Luit samen met historicus Fabian de Kloe (1982) uitvoert. De titel is geïnspireerd op het boek *Voyage Souterrain, ou Description du Plateau de Saint-Pierre de Maestricht* (1821), een studie van de St. Pietersberg door de Franse naturalist Jean Baptiste Bory de Saint-Vincent (1778-1846). In het voorjaar van 2014 ondernamen Van Luit en de Kloe hun eigen verkenning van de St. Pietersberg en andere natuurhistorische plekken. Hun doel was om de historische en geologische lagen van deze regio te ervaren, waaronder de reusachtige krijtformaties die in de loop der jaren zijn gevormd uit de overblijfselen van prehistorisch zeeleven en de uitgestrekte netwerken van tunnels, ontstaan uit de mergelafravingen. Ook onderzochten ze de vele betonnen en metalen constructies die her en der in dit labyrint zijn aangelegd voor industriële of militaire doeleinden. De hieruit voortgekomen beelden geven een materiële en audiovisuele impressie van het, vaak moeizaam, navigeren, afgraven en doorbreken van deze historische en geologische lagen.

www.chaimvanluit.com

5 KRISTINA BENJOCKI

De kunstpraktijk van Kristina Benjocki (Joegoslavië, 1984) richt zich op het onderzoeken van post-socialistisch historisch en cultureel revisionisme, gezien als politiek mechanisme van vergeten en herinneren in de context van het voormalige oosten en westen. Benjocki was onlangs twee jaar research fellow aan de Van Eyck academie in Maastricht, waar ze in 2015 begon aan haar langdurige onderzoek van de Cannerberg en zijn grotten op de grens tussen Nederland en België. Haar onderzoeksproject omvat een reeks werken en zal naar verwachting in 2018 resulteren in een video-essay en een boek. Benjocki behandelt de gevoelige, nog steeds ondoordringbare situatie van de locatie en degenen die er ooit hebben gewerkt. Voor de tentoonstelling *Pioneers* presenteert ze een deel van haar nieuwe werk, dat berust op waardevol fysiek materiaal uit het RHCL-archief.

www.kristinabenjocki.com

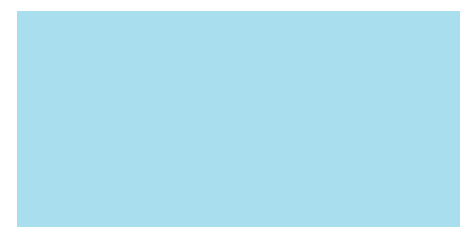
6 ASTRID MINGELS

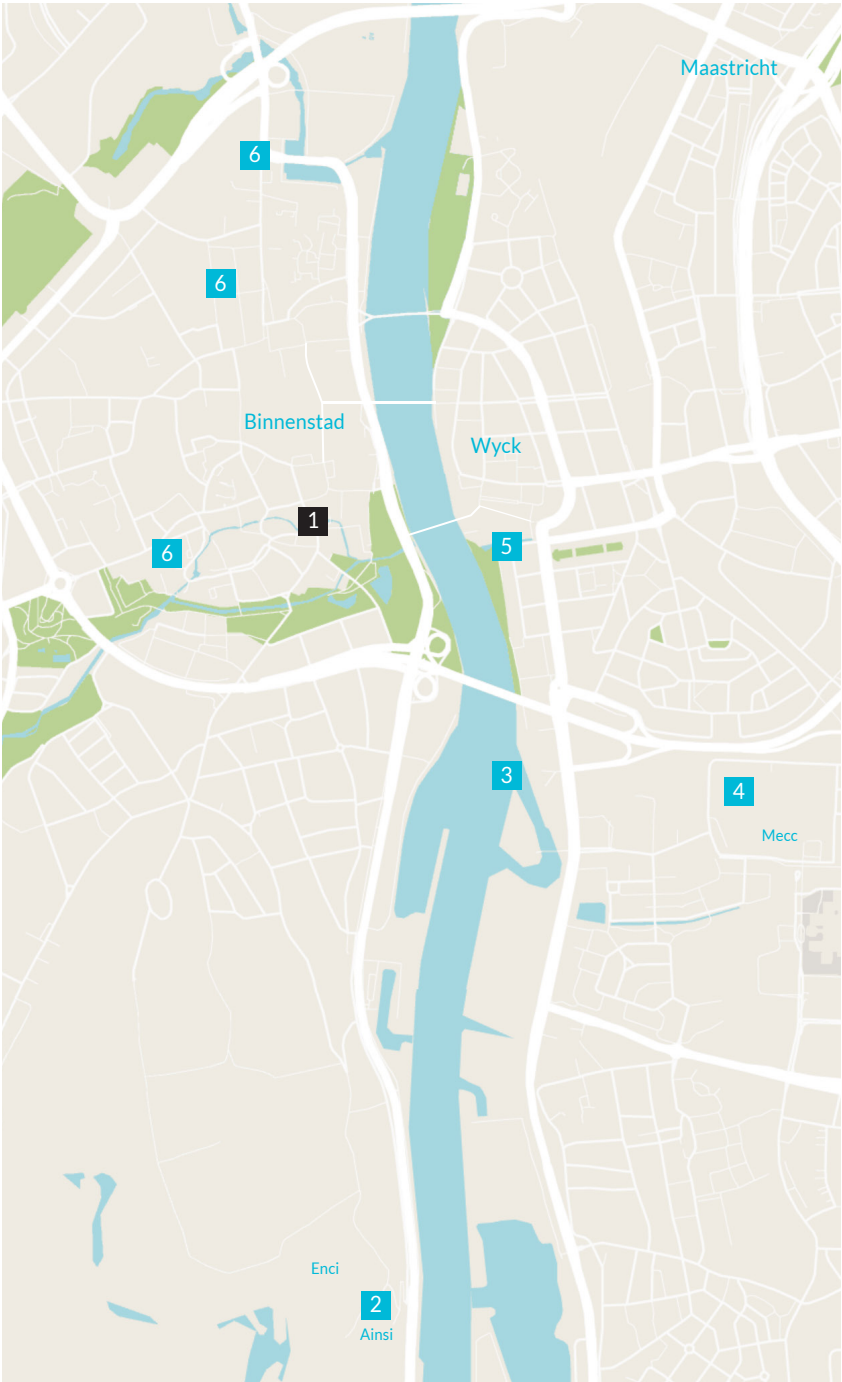
Astrid Mingels (Nederland, 1987) is geïnteresseerd in het idee van eigendom – bijvoorbeeld ten opzichte van tijd, in de trivialiteit van bepaalde objecten en massaproductie. Zij raakte geïntrigeerd door een prehistorische vuursteenvuistbijl omdat het een alledaags maar tegelijkertijd een zeer specifiek, persoonlijk voorwerp is. Dit gereedschap voert de vorm van de hand van de eigenaar; het verwijst naar het nut en naar de onzichtbare gebruiker. Met haar videowerk *Time Future Contained in Time Past* (2014) toont Mingels het 3D-scanningsproces van een prehistorische handbijl. Hoewel we daarmee eindeloos repliceren, is haar opvatting dat ieder voorwerp – of het nu een kopie of het origineel betreft – een eigen entiteit is die de tand des tijds zal doorstaan. Dit voorwerp uit het verleden draagt de toekomst in zich, terwijl het voorwerp uit de toekomst het verleden in zich draagt.

www.astridmingels.com

7 KRIEN CLEVIS

Krien Clevis (Nederland, 1960) onderzoekt de notie en kwaliteit van 'plaats' en de manier waarop deze verbonden zijn met begrippen als herinnering, vergankelijkheid en transitie. Zij wil weten hoe een plaats in de loop van de geschiedenis betekenis heeft gekregen door veranderingen in tijd, ruimte en sociaal gebruik. De plaatsen die Clevis fotografeert hebben gemeen dat ze in verandering zijn; getekend door nieuwe bouwlagen, tijd- en ruimte-aspecten, die voortdurend overschreven worden. Het zijn *lieux perdus*, plaatsen van betekenis, die er in veel gevallen niet meer zijn. Als het al geen plaatsen van betekenis waren, worden ze dat door middel van de foto – als maker (her)creëert ze de plaatsen. Er ontstaat een intensivering van een wereld die, hoewel constant in verandering, voor even lijkt stilgelegd in een *call for silence*. Haar werkwijze is er een van lange adem. Zij observeert, keer terug naar de plaats en wacht, totdat het juiste moment zich aandient om gevangen te worden in de lens van haar camera. Het zijn tijdsdocumenten, die het verstrekken van de geobserveerde tijd door een lange sluitertijd vastleggen. Clevis betreedt met haar Linhof technische camera het mergelplateau ondergronds en probeert de gelaagdheid en diepte van de groeven en grotten te onderzoeken en te vatten. Het gaat over het ontdekken en afpellen van de plaats, en de verwondering ervan, die schijnbaar verloren gaat bij ontsluiting, doch gestold lijkt in de foto, uiteindelijk gevat in een Duratrans lichtkast.

RHCL (REGIONAAL HISTORISCH CENTRUM LIMBURG)
Met meer dan 24 kilometer aan historische archieven en collecties, en tienduizenden foto's, films, tekeningen en prenten, is het RHCL hét centrum voor regionale geschiedenis van Maastricht en Limburg.

- 1 PIONEERS**
RHCL
- 2 OVERGANGSZONE**
ENCI / Ainsl
- 3 REIS**
Provinciehuis
- 4 EAA 2017**
MECC
- 5 TOP TOPICS**
Centre Céramique
- 6 THE MATERIALITY OF THE INVISIBLE**
Bureau Europa, Marres en Van Eyck

PIONEERS

1 september t/m 3 november 2017
Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL), St. Pieterstraat 7
Openingstijden di t/m vr 9.30 – 17.00 uur, toegang gratis
Thematentoonstelling ter gelegenheid van de 23ste jaarvergadering van de EAA/ European Association of Archaeologists in Maastricht. *Pioneers* handelt over de fascinatie voor ontdekken, opgraven en opnieuw laten zien van datgene wat verborgen is. De werken van de zeven pionierende kunstenaars zijn tot nu toe niet of nauwelijks aan het publiek getoond of zijn in de vergetelheid geraakt, soms ook letterlijk ondergronds bedolven geraakt, en als een archeologische schat opgegraven. *Pioneers* besteedt tevens aandacht voor het inhoudelijk verwante project *Berg/Beeld*, dat de Van Eyck academie eind jaren 1980 hoopte te realiseren. Deelnemende kunstenaars: Kristina Benjocky, Krien Clevis, Jasper Coppes, Bart Lodewijks, Chaim van Luit, Astrid Mingels en Rod Summers. De expositie is een samenwerking van het Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL), Provincie Limburg (Ad Himmelreich, conservator) en de Van Eyck academie.
Curator: Krien Clevis.

Opening vrijdag 1 september om 17.30 uur door Lita Wiggers, directeur RHCL, Gouverneur Theo Bovens en Lex ter Braak, directeur Van Eyck.

OVERGANGSZONE

2017/2018
ENCI-gebied
Kunst- en onderzoeksproject waarin twaalf jonge kunstenaars anderhalf jaar lang in gesprek gaan met de verschillende partijen die belangen hebben bij de (her-)bestemming en inrichting van het gebied rondom de ENCI-kalksteengroeve, zoals Natuurmonumenten, cementbedrijf ENCI en zijn werknemers, nieuwe bedrijven, omwonenden, recreanten en het Natuurhistorisch Museum. Deelnemende kunstenaars: Christian Berens, Maarten Davidse, Karel Dicker, Emile Hermans, Eline Kersten, Charlotte Koenen, Charlotte Lagro, Miriam Sentler, Sanne Vaassen, Joep Vosseveld, Simon Weins en Gladys Zeevaarders.

Opening en presentaties voor publiek zondag 3 september, 12.00 uur - 18.00 uur. De kunstenaars van Overgangszone openen eenmalig de poorten van de ENCI-groeve en presenteren openlucht-installaties, performances, filmvertoningen en tours. Om 12.00 uur openen gedeputeerde Hans Teunissen en de directeur van SOME, Peter Mergelsberg, de presentatie in Ainsl, Lage Kanaaldijk 112-113. Bezoekers kunnen onder begeleiding van ENCI-groevegidsen om 13.00, 15.00 en 17.00 uur de activiteiten in de groeve bezichtigen, ingang via Chalet d'n Observant, Lage Kanaaldijk 115. Om 20.00 uur filmvertoning van Miriam Sentler in de tennisvelden van ENCI, Schutterijweg 1.

REIS

4 september t/m 3 november 2017
Gouvernement aan de Maas/centrale hal, Limburglaan 10
Openingstijden ma-vr 9.00 – 18.00 uur, toegang gratis
De Provincie Limburg toont de expositie *Reis door het ondergrondse – de groeven van de St. Pietersberg in kaart gebracht*. Onderwerp is het werk van de Maastrichtse amateur-onderzoeker Jan Spee, dat bewaard wordt in het Regionaal Historisch Centrum Limburg. Op grote panelen bracht hij het immense gangenstelsel in kaart. Tijdens zijn speurtochten door het stelsel maakte hij een enorme hoeveelheid foto's. Met deze beelden vulde hij onder meer de collectie foto's aan, die ir. David Cornelis van Schaik in eerdere decennia had gemaakt. Een selectie daaruit wordt bij de kaart geprojecteerd.

EAA 2017

30 augustus t/m 3 september 2017
MECC, Forum 100
Jaarvergadering door de European Association of Archaeologists (EAA), die dit jaar in Maastricht plaatsvindt.

TOP TOPICS

15 juli t/m 15 oktober 2017
Centre Céramique, Avenu Céramique 50
Honderd opzienbarende archeologische schatten uit archeologische en historische musea uit de Euregio Maas-Rijn. Getoond worden niet alleen de mooiste of meest waardevolle voorwerpen, maar ook raadselachtige en mysterieuze objecten.

THE MATERIALITY OF THE INVISIBLE

30 augustus t/m 29 september 2017
Van Eyck, Academieplein 1 & Bureau Europa, Boschstraat 9
30 augustus t/m 26 november 2017
Marres, Capucijnenstraat 98
De expositie presenteert hedendaagse kunst als een vorm van archeologie. Veel kunstenaars doen onderzoek naar onderliggende lagen van onze sociale, maatschappelijke en politieke werkelijkheid. De Van Eyck academie selecteerde voor dit project zes internationale kunstenaars die elk met twee archeologische partners samenwerkten. *The Materiality of the Invisible* toont op drie locaties het resultaat daarvan en het werk van 24 andere kunstenaars(duo's).

COLOFON

Dit is een uitgave van de Provincie Limburg bij de expositie *Pioneers* in het RHCL/Regionaal Historisch Centrum Limburg, Maastricht (5 september – 3 november 2017), gehouden ter gelegenheid van de jaarvergadering van de European Archaeologists Association in Maastricht.

Vormgeving: Annebeth Nies/Obidesign.
Drukwek: De Bondt grafimedia communicatie bv.

Pioneers is een initiatief van kunstenaar/curator Krien Clevis en werd door haar geproduceerd in samenwerking met Adriaan Himmelreich, conservator collectie en exposities Provincie Limburg. Speciale dank aan: Bodosz Uitgevers/Christiane Gronenberg, Grafisch Team Provincie Limburg, Hans Ogg, Tonn Prins, Gilbert Soeters, Truus Wanrooij-Roks.

